

Єгор СТУПАК,
студент II курсу магістратури
факультету сценічного мистецтва КМАЕЦМ

Науковий керівник:
Ольга БУЧМА-БЕРНАЦЬКА,
кандидат мистецтвознавства, доцент
завідувач кафедри режисури та акторського мистецтва
факультету сценічного мистецтва КМАЕЦМ

Київ, Україна
duoargentum@gmail.com

ВПЛИВ МИСТЕЦТВА ПАНТОМІМИ НА ПЛАСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ АКТОРІВ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Пантоміма – це особливий вид мистецтва, якому характерна яскрава тілесна виразність, чіткий жест та фізичний трюк як самостійно, так і в синтезі з іншими видами мистецтва. Її сила полягає не лише у фізичних можливостях людини, а й у психо-фізичні здатності через тіло передавати палітру внутрішніх переживань, створюючи нескінченну варіативність пластичних форм. Як окремий жанр, пантоміма сформувалася у XIX столітті, однак її коріння сягає глибини історії театру – від античних мімів і римських пантомім у колізеях до масок комедії дель арте. У британському театрі цей жанр залишив особливо помітний слід. Вплив британської театральної школи відчутний у грі багатьох британських акторів в кіно, чия фізична виразність відрізняє їх від акторів інших шкіл. Тілесна точність в акторській манері Мартіна Фрімена, у сценічній пластиці Бенедикта Камбербетча, а також у майстерній пантомімній грі Роуана Аткінсона, який по праву вважається найяскравішим мімом сучасності. Навіть у британській популярній культурі пантоміма залишається знаковим феноменом. В цьому контексті варто, згадати пісню гурту Queen – «Шоу має продовжуватися», де звучать символічні слова: «...*За завісою, у вигляді*

пантоміми...»(behind the curtain, in the pantomime), що підкреслюють глибоке вкорінення цього жанру в англомовній культурі.

У цьому контексті доречно розглянути відеолекцію, у якій британський режисер і актор театру Ієн Лохлен розповідає про пантоміму та її місце на сучасній британській сцені [1]. Він відмічає провідну роль пантоміми у британському театрі, навіть виділяючи особливість побудови мізансцен та виходів акторів пантомім, також підкреслює зв'язок із комедією дель арте. Ієн Лохлен, як актор та режисер використовує засоби виразності мистецтва пантоміми, і у власних постановках, і у власних акторських роботах, він відомий своїми жіночими ролями, і тут засоби виразності мистецтва пантоміми якнайбільш влучно доповнюють його образи. Засоби виразності мистецтва пантоміми у акторських роботах іншого сценічного та кіно коміка Роуана Аткінсона проявлені через його образ Містера Біна, схожого на маску комедії дель арте, його акторська техніка поєднує у собі яскраву міміку, виразність мімічних реакцій, пантоміми та синхробофони, водночас зберігаючи глибину особистості Аткінсона, інженера за освітою та випускника Оксфорду, глибокої та розумної людини. А образ Містера Біна можна розглядати, як маску, що втілює архетип наївного, самотнього, але винахідливого героя, який існує на межі між дорослим і дитячим світом. У цьому сенсі Містер Бін є сучасним варіантом арлекіна – персонажа, який комунікує з глядачем через тіло, міміку, паузу, темпоритм і пластичну дію. Відсутність слів у більшості епізодів підсилює природу образу. Аткінсон сам зазначав, що створював Містера Біна, як персонажа, зрозумілого будь-якій культурі без перекладу. Ця універсальність – ознака мистецтва пантоміми, у якому комунікація ґрунтується не на тексті, а на тілесності, рухах та фізичній логіці дії. У сценічних виступах Роуана Аткінсона у форматі номерів пантоміми, актор демонструє досконале володіння прийомами синхробофони – жанру, де музика, міміка та ритм поєднуються у візуально-комічну симфонію. Його рухи максимально точні, акценти синхронні з музичними партіями, а реакції – гіперболізовані, що створює ефект трюку, котрий утримує увагу глядача. У

номері «Піаніст» [2] актор імітує гру на уявному фортепіано, передаючи кожен звук, паузу та помилку через пластику, міміку та дихання. Це яскравий приклад пантоміми, як мови без слів, у якій тіло стає музичним інструментом. А в номері «Барабанщик» [3] – Аткінсон створює комічну симфонію тілесного ритму, де рухи перетворюються на самодостатню музичну дію. Таким чином, Роуан Аткінсон є продовжувачем традицій британської пантоміми, що поєднує у собі зовнішню яскраву форму, фізичний гумор і майстерність створювати ефекти – трюки.

На протилежному боці фізичної комедії є сфера, де пантоміма не менш проявляється у виразності акторів. Якравим представником цього напрямку – є Бенедикт Камбербетч. Він представник класичної британської акторської школи, у якій домінує драматизм, текстова виразність та інтелектуальна побудова ролі. Його акторська манера має відмінність від підходу Аткінсона та вирізняється точністю інтонацій, контролем над темпоритмом мови та психологічною глибиною персонажів. Проте у його ролі Віктора франкештейна у однойменній вситаві[4], його зична манера гри голосом доповнюється пластикою, яка як умога точно предає стан чудовиська, якого він в тілює на сцені. Пластика присутн і в кіно ролях Камбербетча наприклад у фільмі «Хоббіт», виконуючи роль дракона Смауга [5], виявив іншу сторону свого таланту – володіння тілом, мімікою та пластикою, що тяжіє до мистецтва пантоміми. Використовуючи технологію захоплення руху актора – «motion capture», Камбербетч передає через рухи та вираз обличчя характер і емоції фантастичної істоти, демонструючи гнучкість, еластичність і повне володіння тілесною виразністю. Цікаво, що саме в ролях фантастичних та фентезійних персонажів актори можуть найбільше реалізувати власну тілесну та мімічну майстерність. Його партнер по фільму, Мартін Фріман виконавший роль Більбо Бегінза, відомий, як актор психологічного реалізму, у своїй творчості зазвичай спирається на природність поведінки та мінімалізм жестів. Проте одна яскрава роль Мартіна Фрімана, де актор грає міма [6], демонструючи здатність легко переходити від умов акторського існування на сцені до інших способів

сценічної А кіномистецтва. Його творчість поєднала в собі елементи пантоміми, клоунади та глибокого драматизму, заклавши фундамент візуальної акторської школи ХХ століття. Це цілком закономірно, адже сам Чаплін був вихованцем британської школи пантоміми. Чарлі Чаплін розпочав свою сценічну діяльність у традиції англійського мюзик-голлу, де здобув перший досвід пантоміми, сценічного жесту й тілесної виразності, це яскраво висвічується у власне його автобіографії [7]. Він переніс у Голлівуд не лише техніку пантоміми, а й її філософію – синтез сценічної клоунади, соціальної сатири й гуманістичного погляду на життя «маленької людини». Його герой-безхатченко став архетипом вільного номада – спостерігача за суспільством, який не належить до жодного класу, але шукає власне місце. Сучасниками Чарлі Чапліна у жанрі німого кіно та фізичної комедії були також Бастер Кітом і Гарольд Ллойд, в їх акторських роботах пантоміма була невід'ємною частиною жанру та проявлялась у кожного власним оригінальним шляхом. Пізніше вже наприкінці ХХ ст. в американському кіно з'являється яскравий представник фізичної комедії, схожої по духу та засобам виразності актора, – Джим Керрі, котрий використовує природню міміку та пластику тіла. Гумове обличчя, як часто називають його, проте не тільки обличчя, а усе тіло дозволяє Керрі створювати щоразу унікальну пластичну форму образу, проявляти одночасно комізм та душевність власних персонажів. Найяскравіше ці якості проявилися у фільмах «Маска» (1994), «Ейс Вентура» (1994) та «Грінч» (2000). Цікаво, що режисер фільму «Маска» першопочатково планував зняти стрічку жахів, однак завдяки Керрі вона перетворилася на блискучу комедію. Більшість запланованих візуальних спецефектів було замінено живою акторською пластикою, гротеском і візуальним трюками, за допомогою яких актор сам створював «коміксовість» персонажа. Таким чином, Керрі через власну природню пластичність, не тільки обличчя, а й тіла, демонстрував вправні ефекти які тримали увагу глядача і навіть сьогодні роблять фільми з його участю окремим піджанром у жанрі комедії. Таким чином можна припустити, на нашу думку, Джим Керрі втілює сучасну форму «розумного Арлекіна» – за

визначенням Леся Курбаса [8], поєднуючи пластичність, інтелектуальну іронію й здатність до глибокої трансформації. Не тільки візуальну пластичну комедію а й глибинні переходи до природного драматичзму можна прослідкувати у фільмографії Керрі. Його творчість є своєрідним містком між пантомімою Чарлі Чапліна і сучасним кінематографічним гротеском.

Отже, гра британських та американських акторів, пронизана пантомімою. Традиція такої акторської гри наповнена корінням комедії дель арте, вуличного театру та мюзик-голл. Вона заклала принципи, що визначають існування актора не лише через слово, а передусім через тілесну дію, пластику, ритм і трюк. Ця театральна традиція, у якій поєднуються тілесність, комічність та візуальна фантазія, перетнула океан разом із численними британськими митцями – серед них і Чарлі Чаплін, який став першим універсальним символом німого кіно та уособленням мови без слів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. URL: <https://youtu.be/YQ5PfYZ9VaM?si=Q-0o3x-2qEXhXcZ0> (дата звертання 01.10.2025)
2. URL: <https://youtu.be/7v5BCX6bkLQ?si=t71-gSTYqk7OkFvb> (дата звертання 01.10.2025)
3. URL: https://youtu.be/A_kloG2Z7tU?si=L6vBVSHZZdvdr3eZ (дата звертання 01.10.2025)
4. URL: <https://youtu.be/DmkQHV8e4Rk?si=aA5waMlXhGc-U0Qa> (дата звертання 01.10.2025)
5. URL: <https://youtu.be/sXN9IHrnVVU?si=buGxA2ZnZSTQWGR1> (дата звертання 01.10.2025)
6. URL: <https://youtu.be/JdSz2UhHZr4?si=ZQvK4Mkq4PFrHRIZ> (дата звертання 01.10.2025)
7. Chaplin, Charlie. My Autobiography. – London: The Bodley Head, 1964. – 512 с.
8. Курбас Лесь. Філософія театру. Харків: Видавець Олександр Савчук. 2022. 920 с.